Hundra år av könssegregering på den svenska arbetsmarknaden

AV MAGNUS NERMO

Sverige industrialiserades sent i jämförelse med många andra europeiska länder (t.ex Storbritannien, Tyskland och Frankrike) (Pott-Buter 1993). Även om det inte är enkelt att precisera en startpunkt för industrialismen så tycks konsensus råda om att genombrottet skedde kring 1870-talet (se Carlsson 1968). Det är emellertid värt att notera att fler arbetade med jordbruk än industri, handel och transport sammantaget så sent som 1910.[1] Sverige var därför i flera avseenden fortfarande ett ruralt land vid sekelskiftet; ungefär hälften av befolkningen hade sin utkomst från jordbruk. Under 1900-talets första årtionden minskade dock jordbrukets betydelse på bekostnad av en starkt växande industrisektor. De första som lämnade jordbrukssektorn var ogifta kvinnor som var tvungna att söka sitt uppehälle någon annanstans, för det mesta som hembiträden. Under 1920- och 1930-talen mekaniserades stora delar av jordbruket vilket medförde att yngre män som inte längre fick arbete som hantlangare där, också sökte sig till andra typer av arbeten. Dessa förändringar åtföljdes av en massiv urbanisering och industrialisering som gjorde att Sverige övergick till att bli ett industriland.

Denna dramatiska omstrukturering av det svenska samhället påverkade naturligtvis både mäns och kvinnors liv radikalt. Vi är emellertid här främst intresserade av förändringar kopplade till arbete i allmänhet och möjligheter till betalt arbete i synnerhet. Utifrån det perspektivet är det därför rimligt att säga att industrialismens genombrott på många sätt påverkade kvinnor i mycket högre grad än män. Vi är dock även intresserade av förändringar som påverkade arbetsdelningen mellan könen, vilket uppenbarligen även berör män. Artikeln syftar således till att ge en historisk bakgrund till det kvinnliga förvärvsarbetsdeltagandet samt att studera trender i könssegregering på den svenska arbetsmarknaden.

Artikeln inleds med en kortfattad översikt av några debatter och processer

---

Magnus Nermo, filosofie doktor, är verksam inom Levnadsnivåprojektet vid Institutet för social forskning (SOFI), Stockholms universitet.

som direkt eller indirekt påverkade dels kvinnors förvärvsarbetsdeltagande, dels könsarbetsdelningen utanför jordbrukssektorn under 1900-talet. Beskrivningen följs av två empiriska analyser som studerar två dimensioner av könssegregering på den svenska arbetsmarknaden mellan 1890 och 1990. Den första analysen fokuserar på den relativa fördelningen av män och kvinnor i olika näringsgrenar, vilket vanligtvis benämns horisontell könssegregering. Den andra fokuserar på den relativa fördelningen av kvinnor och män på olika positioner på arbetsmarknaden, såsom arbetare, tjänstemän, professionella, vilket vanligtvis benämns vertikal könssegregering.[2]

Förändringar i kvinnors arbete under 1900-talet

Arbetsfördelningen i jordbrukssamhället kännetecknades, utan att överdriva graden av jämställdhet, av att både kvinnor och män spelade en stor roll genom att producera varor av lika betydelse för hushållet (Wikander 1991). Det fanns dock en strikt könsarbetsdelning. Kvinnor ansvarade inte bara för allt inomhusarbete, såsom sömnadsarbete, vävning, matlagning och barnpassning, utan även sysslor som utfordring av djur, mjölkning etc. Männen var ansvariga för utomhusarbete, t.ex. plöjning, snickeri och skogsbruk. Det industriella produktionssättet förändrade mycket av detta, speciellt kvinnors ansvarsområde. Den framväxande industriella tillverkningen av textilier, kläder och livsmedel konkurrerade nämligen ut traditionella produktionsformer och begränsade många kvinnors arbetsuppgifter till barnpassning och obetalt hemarbete. En troligtvis än viktigare förändring var att den framväxande industrialismen ökade den relativa betydelsen av betalt arbete utanför hushållet, vilket principiellt sett betraktades som en manlig sfär. Män betraktades därför som huvudsakliga försörjare, vilket medförde att kvinnors lönearbete kom att betraktas som komplementärt (Göransson 1993). Kvinnors lönearbetet inom industrin kom dessutom att kännetecknas av en mer direkt underordning av kvinnor, vilket inte var fallet i det "gammaldags" jordbruksarbetet (Wikander 1991). Kvinnor anställda på mejerier var till exempel inte längre ansvariga för hela processen utan fick finna sig i att vara underordnade manliga förmän och chefer (Sommestad 1992). Liknande processer återfinns i andra näringsgrenar såsom textil- och livsmedelsindustrin.

Övergången från jordbruks- till industrisamhälle var emellertid inte enbart negativ för kvinnor. Nya sätt att organisera arbetet ökade kvinnors möjligheter till betalt arbete. Helt nya branscher med kvinnoarbeten skapades i den växande

industriella sektorn, framför allt inom livsmedels- och textilindustrin (Ohlander 1996)[3]. En orsak till denna nya efterfrågan på kvinnlig arbetskraft var att kvinnor betraktades som en komplementär arbetskraft och därför erhöll lägre löner, vilket gjorde dem attraktiva för arbetsgivare. De moderna maskinerna inom industrin minskade dessutom betydelsen av muskelkraft. Kvinnor kunde därför producera samma mängd varor som männen till en lägre kostnad för arbetsgivaren (Widerberg 1980). Ytterligare en faktor var att massemigrationen under 1800-talet skapade ett ökande överskott av kvinnor i befolkningen fram till 1920 (Widerberg 1980). Detta överskott resulterade i sjunkande giftermålstal och att ett stort antal kvinnor var tvungna att försörja sig, vilket gjorde kvinnofrågan politiskt relevant. Resultatet blev att kvinnor, framför allt de välutbildade och ogifta ur medelklassen, fick tillgång till ett antal tidigare stängda yrken, framförallt inom den offentliga sektorn, såsom post- och telegraftjänster, läraryrken och sjukvårdsyrken (Florin 1990). Kvinnor fick även tillträde till högre utbildning på universitetsnivå och kunde därmed gå in i yrken inom medicin och undervisning som tidigare var stängda för kvinnor. Sveriges övergång till ett industrisamhälle innebar därför dramatiska förändringar för kvinnor ur alla samhällsklasser.

Förekomsten av lönearbetande kvinnor var dock en källa till konflikt, speciellt inom den växande industrisektorn. Det är dock viktigt att notera att det endast var en liten del av de förvärvsarbetande kvinnorna som arbetade på fabrik. De flesta av dem arbetade som tidigare nämnts som hembiträden. Hur som helst så fruktade många att det tunga och smutsiga fabriksarbetet skulle ha negativ inverkan på kvinnor. De var inte bara fysiskt svagare än män, utan ansågs även vara moraliskt svagare. Fabriksarbetet riskerade därför att underminera deras lämplighet som fruar och mödrar, vilket i förlängningen kunde leda till familjens upplösning och därmed utgöra ett hot mot samhället i sig (se t.ex. Meyerson 1909)[4]. Lagstiftning som förbjöd kvinnligt industriarbete sågs därför inte bara som ett skydd för enskilda kvinnor mot ohälsosamma och omoraliska miljöer, utan var även i nationens intresse. Genom att hålla kvinnor utanför arbetsmarknaden kunde framtida generationers uppfostran garanteras på lång sikt. Liberaler, medelklassfeminister och socialdemokratiska kvinnor ifrågasatte med kraft de antaganden som låg bakom den genderiserade skyddslagstiftningen och menade att lagstiftningen inte skyddade kvinnor på arbetsmarknaden utan snarare inskränkte deras handlingsfrihet (Karlsson 1995). Skyddslagstiftningen

erhöll dock ett starkt och på sina håll oväntat stöd från inflytelserika feminister som t ex. Ellen Key. Hon menade, i linje med dåtidens vetenskap, att kvinnor som arbetade utanför hemmet äventyrade sin kvinnlighet, vilket i sin tur kunde göra dem mindre lämpade som barnuppfostrare. Hon ansåg vidare att män och kvinnor inte borde konkurrera med varandra i samma livssfärer. Kvinnor hörde hemma i den privata sfären där de tog hand om barn och hushåll, och männen hörde hemma i den offentliga sfären, vilket innebar lönearbete[5]. Debatten kom att fokusera på kvinnligt nattarbete och ledde till en lag 1909 som förbjöd nattarbete för kvinnor inom industrin. Lagstiftningen berörde dock endast kvinnor i kvalificerade arbetaryrken och påverkade inte alla kvinnor i hushållsarbete (Göransson 1993)[6].

Lagstiftning användes dock inte endast för att separera kvinnor och män på arbetsmarknaden utan också för att upprätthålla och förstärka existerande löneskillnader mellan könen. Ett framträdande exempel på detta är debatten kring könsdifferentierade löner för statligt anställda under tidigt 1900-tal, här illustrerat av läraryrket[7]. Lärare ansågs vara ett lämpligt arbete speciellt för ogifta kvinnor med medelklassbakgrund. Man trodde att kvinnor som arbetade inom skolor skulle göra skolmiljön mera sofistikerad utan att för den skull sätta sin kvinnlighet i fara (Florin 1990). Detta tänkande applicerades framför allt på lärare som undervisade de allra yngsta barnen, men kvinnor accepterades till en början även som folkskollärare. Ett möjligt skäl till detta var att manliga lärare faktiskt tjänade på att dessa välutbildade medelklasskvinnor kom in i yrket. Inledningsvis bidrog de till att öka prestigen såväl som lönerna för folkskollärare (Florin 1990). Snart började emellertid de manliga lärarna oroa sig för att alltför många kvinnor i stället skulle ha en negativ inverkan på yrkets status och därigenom deras löner. Detta resulterade i krav på differentierade löner för män och kvinnor i statlig anställning[8]. Löneregleringskommittén 1911 konstaterade t ex att lika lön var orättvist för männen eftersom statligt anställda kvinnor hade lägre pensionsålder och dessutom längre förväntad livslängd. Det viktigaste argumentet var dock att kvinnor saknade männens försörjningsbörda. Lärarlönskommitténs rapport 1914 föreslog därför att alla män skulle betraktas som familjeförsörjare och därmed erhålla högre lön än kvinnor. I linje med den tidigare löneregleringskommittén föreslogs att kvinnor med statlig anställning skulle få 90 procent av de manliga anställdas lön (Waldermarson 1996)[9]. Lagstiftningen genomfördes 1918. Detta är onekligen ett tydligt exempel på den

historiska nedvärderingen av kvinnors arbete.

Debatterna om kvinnors arbete under senare delen av 1800-talet och de första decennierna av 1900-talet fokuserade framför allt på kvinnors industriarbete. Under 1920- och 1930-talen uppmärksammades i stället de "nya" kvinnoyrkena, t.ex. kontors- och affärsbiträden (Wikander 1985). Det ökande antalet kvinnor i kontorsarbete var dock endast en aspekt av denna feminisering. Den gav även upphov till en könsarbetsdelning inom kontoren genom att t ex offentliganställda kvinnor tilldelades lågavlönade och enkla rutinuppgifter. Detta var, som redan nämnts, en medveten strategi från statens sida för att spara pengar och ett viktigt skäl till att arbeten inom den offentliga sektorn öppnades för kvinnor (Waldermarson 1996).

Under 1930-talet betraktades kvinnor på arbetsmarknaden fortfarande som en komplementär arbetskraft. Deras huvudsakliga ansvar som fruar och mödrar var att ta hand om hushåll och familj. Idealt sett förväntades de lämna arbetsmarknaden när de gifte sig och fick barn. Arbetsgivare inom både privat och offentlig sektor avskedade därför regelmässigt kvinnor som blev gravida och i vissa fall kvinnor som gifte sig (Wikander 1991). Alla kvinnor tvingades dock inte lämna sina arbeten, men de som stannade kvar var generellt sett längre ned i hierarkin än de ogifta kvinnorna (Svensson 1990). Männens avståndstagande från kvinnor som gjorde karriär och erhöll ansvarsfulla positioner formulerades i termer av skillnader mellan mäns och kvinnors behov. Bättre betalda positioner reserverades för män med motiveringen att de hade en försörjningsbörda som kvinnor saknade (Svensson 1990). En kvinna ansågs alltid tillhöra någon på så sätt att hon alltid var någons fru, dotter etc. Lönen behövde därför endast vara tillräckligt stor för att minoriteten ensamstående kvinnor skulle klara sin försörjning.

Depressionen under det tidiga 1930-talet gav upphov till en intensiv debatt om det så kallade dubbelarbetet, d.v.s. familjer där både mannen och hustrun förvärvsarbetade. Krav på lagstiftning mot gifta kvinnors förvärvsarbete framfördes och en politiskt tillsatt kommitté fick i uppdrag att undersöka dubbelarbetsfrågan[10]. Det bör nämnas att fackföreningsrörelsen inte aktivt försvarade sina kvinnliga medlemmar vid den här tiden. De manligt dominerade fackföreningarna var egentligen inte intresserade av att tävla med kvinnor på arbetsmarknaden, speciellt inte under en recession med hög arbetslöshet. I vissa fall stödde de till och med idén att gifta kvinnor borde avstå sin anställning till förmån för arbets-

lösa män (Irlinger 1990; Hirdman 1998)[11]. 1930-talet slutade emellertid betydligt bättre än det började. Den ekonomiska nedgången var över och det fanns en efterfrågan på kvinnor på arbetsmarknaden. Debatten om gifta kvinnors rätt till förvärvsarbete slutade inte med lagstiftning som utestängde kvinnor från lönearbete. Istället infördes en lag 1939 som förbjöd arbetsgivare att använda giftemål som en anledning att avskeda kvinnor. Kvinnor gjorde även framsteg inom den statliga sektorn. Den högsta lönenivån var till exempel inte längre reserverad för män[12]. Kvinnor tilläts nu ta anställning inom snart sagt hela den statliga sektorn förutom vissa nyckelpositioner såsom domare och präster[13]. Sammantaget behandlades kvinnor och män formellt sett lika i snart sagt hela arbetsmarknaden (Widerberg 1980). Speciella "kvinnolöner" fanns emellertid fortfarande kvar inom den privata sektorn.

Det sena 1930-talet var förstås inte bara en tid med ekonomisk tillväxt utan också en tid av politisk turbulens vilket mynnade ut i det andra världskriget. Trots att Sverige inte var direkt involverat i krigshandlingar så påverkade kriget ändå både det svenska samhället i allmänhet och det kvinnliga förvärvsarbetsdeltagandet i synnerhet. En vanlig uppfattning är att andra världskriget hade en könsintegrerande effekt på arbetsmarknaden. Det är utan tvivel sant att kvinnor fick tillgång till yrken i andra branscher i och med att de inkallade männen behövde ersättas. Den här förändringen i kvinnors möjligheter att välja yrke var emellertid, enligt vissa forskare, endast av temporär karaktär. Den amerikanske historikern Kessler-Harris (1982) menar att åren efter kriget i det sena 1940-talet kännetecknades av en "backlash" mot kvinnor, som tvingades lämna arbetsmarknaden för att ge plats åt de återvändande soldaterna. Detta är en beskrivning av amerikanska förhållandena, men det är rimligt att anta att liknande effekter kan ha ägt rum på den svenska arbetsmarknaden. Påståendet att kriget var en mekanism som gjorde de västerländska arbetsmarknaderna mera könsintegrerade verkar därför endast vara korrekt i ett kortare perspektiv. En alternativ förklaring kan därför vara att andra världskriget snarare försenade könsintegreringen av arbetsmarknaden (Wikander 1991).

Efterkrigstiden

1950-talet åtföljdes av ekonomisk tillväxt i de flesta industrialiserade länderna, inklusive Sverige. För ett växande antal familjer innebar det att det nu blev ekonomiskt möjligt att leva på en lön. Det var emellertid samtidigt brist på

arbetskraft i den växande industrisektorn. Arbetskraftsinvandring var en lösning på problemet, men bristen på arbetskraft bidrog även till att den gamla frågan om gifta kvinnors förvärvsarbete återigen blev aktuell. Denna debatt handlade dock inte om lagstiftning som förbjöd eller begränsade kvinnors arbetsmarknadsdeltagande. Svenska arbetsgivarföreningen (SAF) var i stället intresserade av att anställa fler kvinnor, speciellt gifta kvinnor (Hirdman 1998), eftersom de betraktades som en outnyttjad arbetskraftsreserv. Landsorganisationen (LO) var emellertid än en gång ambivalent till att inkludera gifta kvinnor i arbetskraften. LO var i princip positiva till att kvinnor skulle ha lika rätt till betalt arbete, men var samtidigt skeptiska till tidpunkten för en sådan förändring (Hirdman 1998). Rådande föreställningar och normer förespråkade dessutom att gifta kvinnor borde lämna arbetsmarknaden och ägna all kraft åt hushåll och barn om det var ekonomiskt möjligt. Hustruns lön betraktades med andra ord fortfarande endast som ett komplement till makens. Man skulle kunna påstå att att en stor andel hemarbetande kvinnor ansågs vara en indikation på ett blomstrande och modernt samhälle. Enligt detta synsätt var därför 1950- och 60-talet en period av välmåga som skulle kunna kallas den svenska "hemmafrueran".

Det noterades tidigare att lika lön för män och kvinnor i statlig tjänst infördes på 1920-talet. Speciella kvinnolöner i den privata sektorn avskaffades emellertid inte formellt förrän 1965. LO och SAF kom 1960 överens om att under en femårsperiod fasa ut termen "kvinnolön" från kollektivavtalen. Naturligtvis gjorde inte principen om lika lön för hela arbetsmarknaden att lönegapet mellan könen försvann. Arbetet inom såväl den offentliga som den privata sektorn hade sedan länge varit könssegregerat både inom och mellan näringsgrenar. Icke desto mindre innebar införandet av principen om lika lön ett genombrott för de män och kvinnor som i årtionden kämpat för kvinnors rättigheter på arbetsmarknaden, både i och utanför fackföreningsrörelsen. Dessutom sammanföll denna förändring med en politisk diskussion som förändrade gamla attityder kring gifta kvinnors förvärvsarbete. Under det följande decenniet skedde en dramatisk förändring i kvinnors arbetsmarknadsdeltagande, vilket innebar slutet för den svenska hemmafrueran (Axelsson 1992).

Denna dramatiska förändring förklaras av flera samverkande faktorer. En möjlig kausal förklaring är att det fanns en stark efterfrågan på gifta kvinnor vid slutet av 1950-talet och framåt. Detta i sin tur gav i början av 1960-talet upphov till en intensiv debatt om kvinnors och mäns roller (Baude 1992). I mitten av

1960-talet såg både det politiska etablissemanget och den framväxande kvinnorörelsen de gifta kvinnornas arbetsmarknadsdeltagande som en nödvändighet för jämlikhet mellan könen. Sammantaget åstadkom detta en efterfrågan på politiska reformer som underlättade kvinnors intåg på arbetsmarknaden - t.ex. utbyggnaden av barnomsorgen och sambeskattningens avskaffande i början av 1970-talet, vilket ökade kvinnors incitament för att börja lönearbeta. Dessa politiska reformer banade väg för en expansion av den offentliga sektorn, vilket i sin tur ytterligare ökade efterfrågan på kvinnor i arbetskraften.

Kvinnors förvärvsarbetsdeltagande under 1900-talet

Det är inte direkt någon hemlighet att kvinnor har utgjort en betydande del av den svenska arbetskraften under hela 1900-talet. Det är dock inte lika uppenbart vilka som borde räknas som förvärvsarbetande. Den definition som användes i tidigare officiell statistik underskattade antalet kvinnor i arbete (Nyberg 1994). Jordbrukarhustrur definierades till exempel inte som en del av arbetskraften förrän 1965. Före 1960 betraktades dessutom alla deltidsarbetande kvinnor som utanför arbetskraften (Göransson 1993). De två linjerna i figur 1 representerar två definitioner av andelen förvärvsarbetande kvinnor i åldern 15 till 70 år[14]. Den heldragna linjen visar andelen förvärvsarbetande kvinnor såsom definierat i den offentliga statistiken medan den streckade linjen är en skattning av andelen förvärvsarbetande kvinnor inklusive jordbrukarhustrur. Den senare definitionen ger uppenbarligen en starkare U-formad kurva över det kvinnliga förvärvsarbetsdeltagandet under 1900-talet. Trenden i den offentliga statistiken blir naturligtvis än mer underskattad om endast gifta kvinnors förvärvsdeltagande studeras (se Nyberg 1989)[15].

Figur 1 visar att kvinnors förvärvsarbetssdeltagande oberoende av definition minskade mellan 1920 och 1950, samt att det ökade dramatiskt efter 1960. Om jordbrukarhustrur räknas som förvärvsarbetande (den sträckade linjen i figur 1) så framgår vidare att andelen förvärvsarbetande kvinnor var nästan lika hög i början av seklet som den var 1990.

Sammantaget visar detta att den svenska hemmafrueran stod, som väntat, på sin höjdpunkt omedelbart efter kriget i åren runt 1950, men att andelen hemmafruar minskade kraftigt efter 1970. I början av 1990-talet hade Sverige världens högsta kvinnliga förvärvsarbetssdeltagande, endast 5 procent av kvinnor mellan 20 och 65 år var hemmafruar på heltid[16]. Denna förändring, som tog sin början runt 1960, sammanföll med den tidigare nämnda nya politiska synen på gifta

FIGUR 1 Andelen kvinnor i förvärvsarbete 1910 och 1990. Avser alla kvinnor mellan 15-70 år

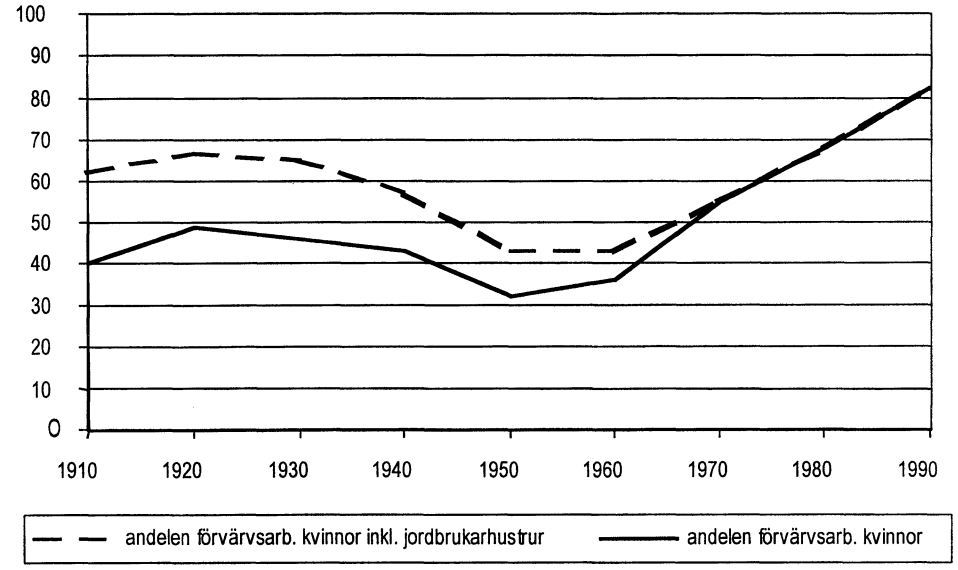

Källa: Statistisk årsbok 1910-1960. Andelen 1970-1990 är baserad på arbetskraftsundersökningen (AKU).
Not: Andelen för 1970-1980 är baserade på alla kvinnor mellan 16 och 69 år. Andelen för 1990 är baserad på alla kvinnor mellan 16 och 64 år.

kvinnors förvärvsarbetssdeltagande. En något förenklad tolkning av denna trend är att kvinnors förvärvsarbetssdeltagande minskade med jordbrukssektorns tillbakagång, för att sedan öka efter 1960 i och med den offentliga sektorns expansion. Den påstådda ökningen av kvinnors andel av arbetskraften under 1900-talet är därför endast korrekt om man fokuserar andra halvan av seklet. En jämförelse mellan 1910 och 1990 skulle i stället visa att kvinnor utgjorde ungefär hälften av arbetskraften vid båda tidpunkter (resultat ej presenterade). Detta implicerar givetvis inte att 1990-talets kvinnor och män var heltidsanställda i samma utsträckning (jfr. Sundström 1993). Det är emellertid värt att notera att deltidsarbete är mindre vanligt bland svenska kvinnor idag än det var i början av 1980-talet. Under första hälften av 1990-talet var ungefär 40 procent av den kvinnliga arbetskraften anställda på deltid, d.v.s. mindre än 35 timmar i veckan (Statistiska centralbyrån 1998).

Hundra år av könsegregering

Den kortfattade historiska bakgrunden ovan visade att 1900-talet inneburit dramatiska förändringar för kvinnors möjligheter på arbetsmarknaden och att dessa förändringar påverkat kvinnor ur alla samhällklasser. Det är till exempel uppenbart att kvinnor i allmänhet och kanske gifta kvinnor i synnerhet förstärkt sin position på arbetsmarknaden under 1900-talet. Det gångna seklet innebar även att arbetsmarknadsstrukturen förändrades dramatiskt. Sverige inledde 1900-talet som ett nyligen industrialiserat land med en stor landsbygdsbefolkning, många småbruk och många småindustrier (Sommestad 1997). Vid slutet av århundradet hade den svenska arbetsmarknaden förvandlats till en fullt utvecklad tjänsteekonomi.

En vanligt förekommande föreställning är att kvinnors stärkta position på arbetsmarknaden har resulterat i en mer könssegregerad arbetsmarknad. Wikander (1991) menar emellertid att de nya sätt att organisera arbete som introducerades vid sekelskiftet snarare bröt upp en strikt arbetsdelning efter kön och gav kvinnor tillträde till nya områden inom industrin. Denna utveckling vände på 1920-talet då "nya" kvinnoyrken introducerades. Perioden efter 1920 kännetecknas av en relativt stabil nivå på könssegregeringen; de tio vanligaste kvinnoyrkena var desamma om man jämför 1920 med 1960 (Wikander 1985). De studier som gjorts av könssegregeringen under efterkrigstiden visar vidare att den svenska arbetsmarknaden har blivit något mer könsintegregrad sedan slutet av 1960-talet (t.ex. Åberg 1987; Jonung 1984; 1993; Nermo 1996). Enligt min vetskap saknas dock mer systematiska studier av förändringar av den generella könssegregeringsnivån på den svenska arbetsmarknaden som sträcker sig över hela 1900-talet[17]. Det är därför oklart huruvida arbetsmarknaden blivit mer eller mindre könssegregerad under århundradet som helhet.

Den första analysen nedan jämför de tio vanligaste yrkena för dels kvinnor, dels män i arbete utanför jordbruket 1890, 1930, 1960 och 1990 (se tabell 1a-b)[18]. Analysen illustrerar intressanta strukturella förändringar på den svenska arbetsmarknaden under 1900-talet, men kan endast indirekt visa på förändringar i könssegregeringen. Den följs därför av två metodologiskt mer sofistikerade analyser av trender i den horisontella och vertikala könssegregeringen på arbetsmarknaden 1890 till 1990. Dessa analyser är baserade på så kallade log-linjära modeller vilket ger en bild av könssegregeringen som är "marginal oberoende". Detta betyder att nivån av könssegregering på arbetsmarknaden studeras när

hänsyn tagits till förändringar i arbetsmarknadens struktur och könssammansättning[19].

Anledningen till att jordbruket exkluderas från dessa analyser är delvis de svårigheter som är förknippade med att definiera arbetskraften inom jordbruket. Dessutom har jordbrukets betydelse minskat radikalt under den period som studeras. Det är därför rimligt att fokusera på arbete utanför jordbrukssektorn. Man bör emellertid hålla i minnet att vi härigenom utesluter en majoritet av arbetskraften i början av 1900-talet[20].

Tio-i-top yrken bland män och kvinnor under 1900-talet

Förändringar i de tio vanligaste yrkena för män och kvinnor är inte i första hand en studie av könssegregering efter yrke. Däremot är de en bra illustration av några genomgripande strukturella förändringar av den svenska arbetsmarknaden som ägt rum under den studerade perioden, d.v.s. 1890, 1930, 1960 och 1990.

Av tabell 1a framgår att mer än 60 procent av alla förvärvsarbetande kvinnor utanför jordbrukssektorn arbetade som hembiträden 1890. Motsvarande siffra för kvinnor i industriarbete var runt 15 procent (framgår ej av tabell 1a), och för lärare ungefär 6 procent. Hushållsarbete var den klart vanligaste sysselsättningen för kvinnor utanför jordbruket fram till 1930-talet. Därefter skedde en kraftig nedgång till förmån för affärs- och kontorsarbeten, dvs de så kallade "nya" yrkena (Liljeström och Dahlström 1981). Tabell 1a visar även att "kontorister" och "affärsbiträden" redan 1930 var bland de fem vanligaste kvinnoyrkena och 1960 hade de ersatt "hembiträden" som det vanligaste yrket för förvärvsarbetande kvinnor. Trots ett växande antal anställda inom sjukvården så var kontorist fortfarande det vanligaste kvinnoyrket 1990. En alternativ tolkning av tabell 1a är icke desto mindre att förvärvsarbetande kvinnor i början av 1900-talet vanligen arbetade inom vård och omsorg, t.ex. som sjuksköterskor eller barnskötare. "Hembiträden", som länge var ett av de vanligaste yrkena bland kvinnor, har däremot nästan helt försvunnit 1990.

Tabell 1b visar att det är få likheter mellan mäns och kvinnors tio vanligaste yrken. Det är dock intressant att notera att "sjömän" var bland de tio vanligaste yrkena 1890, vilket antyder sjöfartens stora betydelse för transporter vid denna tid. Dessa sjömän ersattes gradvis, först av järnvägsarbetare och sedan av chaufförer. Den senare kategorin innefattar inte bara godstransporter utan även kollektivtrafik. Den industriella utvecklingen indikeras även av det ökande anta-

TABELL 1A De tio vanligaste yrkeskategorierna för kvinnor 1890, 1930, 1960 och 1990 (jordbruk och skogsbruk ej inräknat)

	1890	%	1930	%	1960	%	1990	%
1	Hembiträden	63	Hembiträden	32	Kontorister	26	Kontorister	20
2	Sömnadsarbetare[6]	11	Affärsbiträden[2]	17	Affärsbiträden[2]	19	Sjuksköterskor[3]	15
3	Lärare[1]	6	Sömnadsarbetare[6]	8	Hembiträden	11	Affärsbiträden[2]	14
4	Affärsbiträden[2]	5	Hotell och restaurang[4]	8	Hotell och restaurang	10	Lärare[1]	14
5	Textilarbetare	4	Kontorister[9]	7	Sjuksköterskor[3]	10	Hotell och restaurang	10
6	Hotell och restaurang[4]	3	Textilarbetare	7	Sömnadsarbetare	8	Barnskötare	10
7	Tvätteri och strykning	2	Sjuksköterskor[3]	6	Lärare[1]	6	Städerskor	9
8	Sjuksköterskor[3]	2	Lärare[1]	6	Tele- och postkontorister	5	Redovisningsbiträden	5
9	Livsmedelsarbetare[8]	2	Livsmedelsarbetare	4	Textilarbetare	2	Tele- och postkontorister	3
10	Barnmorskor	2	Tele- och postkontorister	3	Hårfrisörskor och skönhetsvård	2	Hårfrisörskor och skönhetsvård	1
n	150 100[a] (87%)	130 800[b]	597 100[a] (76%)	451 600[b]	916 800[a] (75%)	690 000[b]	2 128 400[a] (53%)	1 129 700[b]

Källa: Data härstammar från de svenska folk- och bostadsräkningarna. De absoluta talen för 1890 och 1930 som presenteras i tabellen är hämtade från tabellerna 5, 7-8, 10, 13-16, 19-25 producerade och publicerade av Sten Carlsson (1968). Siffrorna för 1960 är hämtade från tabell 26 i statistisk årsbok (SCB 1963), och 1990 från tabell 210 i statistisk årsbok (SCB 1995).

Noter: [1]Kategorin lärare inkluderar även folkskole-, grundskole-, och ämneslärare. 1990 inkluderas även 57 705 förskolelärare; [2]Inklusive affärsföreståndare och detaljister. [3]Inklusive undersköterskor och vårdbiträden. Det fanns 2 140 sjuksköterskor 1890, 17 585 1960 och 66 212 1990. Kategorin inkluderar hemsamariter 1990; [4]Inklusive 1 193 egna företagare. [5]Inklusive 867 egna företagare. [6]Inklusive 358 skräddare med egna företag. [7]Inklusive 24 585 inom socialtjänsten; [8]Inklusive 990 egna företagare. 9) Kontorist finns ej som en separat kategori i Carlsson (1968). Siffran för 1930 är därför ett estimat som inkluderar alla tjänstemän inom industri och statsförvaltning utom kategorier såsom tele- och postkontorister och sjukvårdspersonal.

a) alla förvärvsarbetande utom jordbrukssektorn, b) totala antalet förvärvsarbetande i de tio vanligaste yrkena. Siffrorna är avrundade till närmaste hundratal.

TABELL 1B De tio vanligaste yrkeskategorierna för män 1890, 1930, 1960 och 1990 (jordbruk och skogsbruk är exkluderade)

	1890	%	1930	%	1960	%	1990	%
1	Soldater	16	Byggnadsarbetare	18	Affärsbiträden[1]	18	MI ingenjörer och tekn.	21
2	Skomakare	15	MI arbetare	17	MI arbetare	18	MI arbetare	16
3	Sjömän	13	Affärsbiträden[1]	11	Byggnadsarbetare	17	Byggnadsarbetare	14
4	Detaljister	10	Sågverksarbetare	10	MI ingenjörer och tekn.[2]	14	Affärsbiträden[1]	10
5	Skräddare	10	Detaljister	9	Mekaniker	7	Chaufförer	9
6	Byggnadsarbetare	9	Järnvägsarbetare	8	Pappersbruksarbetare	6	Elektriker och elektromekaniker	8
7	MI arbetare	8	Pappersbruksarbetare	8	Chaufförer	6	Lärare	6
8	Affärsbiträden[1]	7	Vägarbetare	7	Detaljister	5	Mekaniker	6
9	Järnverksarbetare	7	Sjömän	7	Järnvägsarbetare	4	Lagerarbetare	5
10	Sågverksarbetare	5	Snickare	6	Elektriker och elektromekaniker	4	Dataoperatörer; programerare, etc.	4
n	480 300[a] (37%)	176 600[b]	1 198 800[a] (42%)	508 700[b]	1 862 100[a] (43%)	793 700[b]	2 228 500[a] (50%)	1 116 500[b]

Källa: Data kommer från de svenska folk- och bostadsräkningarna. De absoluta talen för 1890 och 1960 är hämtade från tabellerna 5, 7-8, 10, 13-16, 19-25 producerade och publicerade av Sten Carlsson (1968). Siffrorna för 1990 är hämtade från tabell 210 i statistisk årsbok (SCB 1995).

Not: MI= Metall och maskinindustri arbetare; 1)

let manliga arbetare inom metall- och maskinindustrin under de första sex decennierna på 1900-talet. En annan strukturell förändring som kan ses i tabell 1b är att detaljhandlare ersatts av affärsbiträden.

Det övergripande mönstret indikerar att tio-i-topp listan för kvinnor är mera stabil än motsvarande lista för män. Sju av tio yrken från 1890 finns även med på listan 1960. Motsvarande andel för männen är endast fyra av tio. Denna skillnad gäller till viss del även perioden 1890-1990. Åtminstone fyra av tio yrken; sjuksköterskor, lärare, affärsbiträden samt hotell- och restaturangpersonal, återfinns bland tio-i-topp vid båda tidpunkterna. Motsvarande siffra för männen är tre av tio; metall- och maskinarbetare, byggnadsarbetare och affärsbiträden. Affärsbiträden är med andra ord den enda yrkeskategorin som är gemensam för män och kvinnor under den studerade perioden. Det är dock värt att notera att denna kategori även innefattar affärsföreståndare och försäljare. Män är i större utsträckning anställda som affärsföreståndare eller försäljare, medan kvinnor i högre utsträckning återfinns i underordnade positioner som affärsbiträden. Dessutom visar en jämförelse mellan tabell 1a och tabell 1b att kvinnors koncentration i ett fåtal yrken har minskat sedan 1890 men att den ökat för män. Enligt denna visserligen ganska grova indikator så var män och kvinnor i lika hög grad koncentrerade till tio yrken på arbetsmarknaden i början av 1990 (jfr Nermo 1996).

Trender i horisontell och vertikal könssegregering på den svenska arbetsmarknaden 1890-1990

Förändringen i de tio vanligaste yrkena för män och kvinnor ger en god illustration av den svenska arbetsmarknadens huvudsakliga förändringar under 1900-talet. Exempelvis visar männens yrken på utvecklingen av infrastrukturen och tillverkningsindustrin. Kvinnornas tio vanligaste yrken beskriver utvecklingen från ett industrisamhälle där de som hade råd köpte privata tjänster på marknaden till ett samhälle som huvudsakligen tillhandahåller sådana tjänster via en expanderad offentlig sektor. Icke desto mindre ger dock analysen lite information om faktiska förändringar av könssegregeringen under 1900-talet.

De två följande analyserna av den horisontella och vertikala könssegregeringen är, som nämnts ovan, nödvändiga för att studera huruvida arbetsmarknaden blivit mer eller mindre könssegregerad sedan 1890. Könssegregering definieras här som den relativa fördelningen av män och kvinnor i näringsgrenar och soci-

ala positioner på arbetsmarknaden, givet variationer över tid i arbetsmarknadens könssammansättning och fördelningen av näringsgrenar/marknadspositioner. Komparativa studier av könssegregeringen måste vara fria från inflytande av marginalfördelningarna för att möjliggöra adekvata jämförelser över tid. Metodologiskt faller dessa analyser inom den log-linjära ansatsen för att studera könssegregeringen (jfr Nermo 1999 kapitel 1). Denna metod har under lång tid varit standardförfarande inom stratifieringsforskning såsom social rörlighet (t ex Erikson och Goldthorpe 1992). Trots metodens uppenbara relevans för segregeringsforskningen så har den inte prövats i någon större utsträckning inom detta fält. Andra hälften av 1990-talet har dock inneburit ett genombrott för log-linjära modeller inom segregeringforskningen (t.ex. Charles och Grusky 1995; 1998; Weeden 1998)[21]. De modeller som används i analyserna diskuteras närmare i anslutning till respektive analys[22].

Trender i den horisontella könssegregeringen 1890-1990

Begreppet horisontell könssegregering används här i betydelsen förändringar i den relativa fördelningen av män och kvinnor i större näringsgrenar, konstanthållet för förändringar över tid i arbetskraftens könssammansättning och näringsgrensstrukturen. Vi är med andra ord endast intresserade av förändringar i sambandet mellan kön och näringsgren över tid. Denna analys skulle naturligtvis idealt sett baseras på detaljerad information om näringsgren. Studien sträcker sig dock över hundra år vilket gör det svårt att identifiera detaljerade näringsgrenskategorier som är jämförbara över så lång tid. Analysen baseras därför på nio större huvudnäringsgrenar som finns definierade i alla folkräkningar mellan 1890 och 1990. Näringsgrenarna som används är Metall- och maskinteknisk industri (MI), Trä- och pappersteknisk industri (TP), Livsmedelsindustri (LI), Textilindustri (TI), Bygg- och anläggningsteknisk industri (BI), Personliga tjänster (Ptj), Handel (H), Transport och kommunikation (TK) och Offentliga tjänster (Otj) (för mer information om dessa nio huvudnäringsgrenar se tabell A i Appendix)[23]. Det bör givetvis sägas att de aggregerade näringsgrenskategorier som används här underskattar den "verkliga" könssegregeringen på arbetsmarknaden. Vi är dock främst intresserade av riktningen på trenden vilken inte tycks vara speciellt känslig för antalet kategorier som analyseras (Jonung 1984; Jacobs & Lim 1992), även om det givetvis kan påverka förändringens storlek över tid (Weeden 1998).

Innan vi analyserar trenden i den horisontella könssegregeringen måste vi fastställa i vilken utsträckning könssegregeringen på arbetsmarknaden har varierat över tid. Ett första steg är därför att anpassa en modell som antar noll-variation i sambandet mellan kön och näringsgren (SI), efter att vi tagit hänsyn till variation över tid i arbetsmarknadens könssammansättning (SY) och fördelningen av näringsgrenar (IY) (se konstant segregering 2:2 i tabell 2). En perfekt anpassning av denna modell betyder att sambandet mellan kön och näringsgren (SI) inte har varierat över tid, givet förändringar i könssammansättningen och näringsgrensfördelningen. Av tabell 2 framgår tydligt att modellen för konstant segregering (Modell 2:2) ger en ganska god anpassning till data. Anpassningsmåttet Δ indi-

TABELL 2 Förändringar i den horisontell könssegregeringen på den svenska arbetsmarknaden 1890-1990. Alla förvärvsarbetande personer över 15 år

Log-linjära modeller					
Modell [a]	L^2	df	L^2/L^2_t	Δ	BIC[c]
2:1 villkorligt oberoende					
IY SY	1 930 943,8	88	100	21,1	+
2:2. konstant segregerings modell					
IY SY IS	266 932,7	80	13,8	3,3	+

Charles och Grusky index A (estimat från en mättad modell)[b]

	A	Relativt
1890	2,09	1,00
1900	2,22	1,06
1910	2,38	1,14
1920	2,13	1,02
1930	2,00	0,96
1940	1,67	0,80
1950	1,36	0,65
1960	1,38	0,66
1970	1,25	0,60
1980	1,02	0,49
1990	0,97	0,46

Baserad på 5 785 957 viktade observationer.
Not: I= Näringsgren; S = kön; Y = år. Jord- och skogsbruk har exkluderats.
[a] *Alla huvudeffekter av I, S och Y är inkluderade i modellerna*
[b] *Log-estimat*
[c] *+ Indikerar ett positivt värde, vilket implicerar att en mättad modell är att föredra (jmf. Xie 1992).*

kerar att modellen felklassificerar endast 3,3 procent av cellerna. Detta visar å ena sidan att nivån på könssegregeringen har varit relativt stabil mellan 1890 och 1990. Modellen ger emellertid inte en perfekt anpassning, vilket å andra sidan indikerar en viss variation över tid[26].

Nästa steg är därför att studera variation över tid. Nederst i tabell 2 visas könssegregeringens styrka med hjälp av Charles och Gruskys index A. Detta index bör tolkas som en faktor som indikerar avvikelsen från perfekt könssegregering i en genomsnittlig näringsgren för varje år[27] [28]. Index A i tabell 2 indikerar att den relativa nivån av horisontell könssegregering på den svenska arbetsmarknaden ökade mellan 1890 och 1910. Efter 1910 föll den emellertid markant fram till 1950. Detta stödjer således inte antagandet att den horisontella könssegregering på den svenska arbetsmarknaden minskade när kvinnor fick tillträde till nya branscher under 1900-talets första årtionden. Det är inte heller möjligt att upptäcka någon tydlig effekt som kan härledas till det andra världskriget. Det är dock värt att notera att könssegregeringsnivån ökade marginellt mellan 1950 och 1960, vilket i viss utsträckning indikerar en tillbakagång i arbetsmarknadens könsintegrering under 1950-talet[29]. Sålunda en "backlash" liknande den som beskrevs ovan angående kvinnors förvärvsarbetsdeltagande under 1950-talet. Under 1970- och 1980-talet fortsatte dock könssegregeringen på arbetsmarknaden att minska.

Index A representerar ett summerande mått på förändringar i komplexa "segregationskurvor". Ovanstående analys ger därför ingen information om förändringar i den relativa fördelningen av män och kvinnor i varje näringsgren över tid. Nästa steg är därför att dekomponera detta index genom att studera hur de nio näringsgrenarna har förändrats över tid, d.v.s. förändringar i den relativa över- eller underrepresentationen av kvinnor i varje näringsgren. Ett positivt estimat i figur 2 nedan indikerar relativ kvinnlig överrepresentation och ett negativt estimat indikerar relativ manlig överrepresentation. Estimaten i figur 2 är relativa, vilket innebär att summan av estimaten för varje år är noll.

Figur 2 demonstrerar tydligt att nästan alla de inkluderade näringsgrenarna är mer könsintegrerade 1990 än de var 1890. Den största förändringen finns i "bygg- och anläggningsteknisk industri" och "personliga tjänster". Nedgången i den kvinnliga överrepresentationen i "personliga tjänster" förklaras framför allt av att hembiträdena försvann under perioden. Icke desto mindre är det fortfarande tre gånger vanligare att kvinnor återfinns i "personliga tjänster" 1990[30]. Förändringen i "bygg- och anläggningsteknisk industri" går främst att hänföra

FIGUR 2 Relativ under- och överrepresentation av kvinnor och män i nio huvudnäringsgrenar 1890-1990. Alla förvärvsarbetande personer

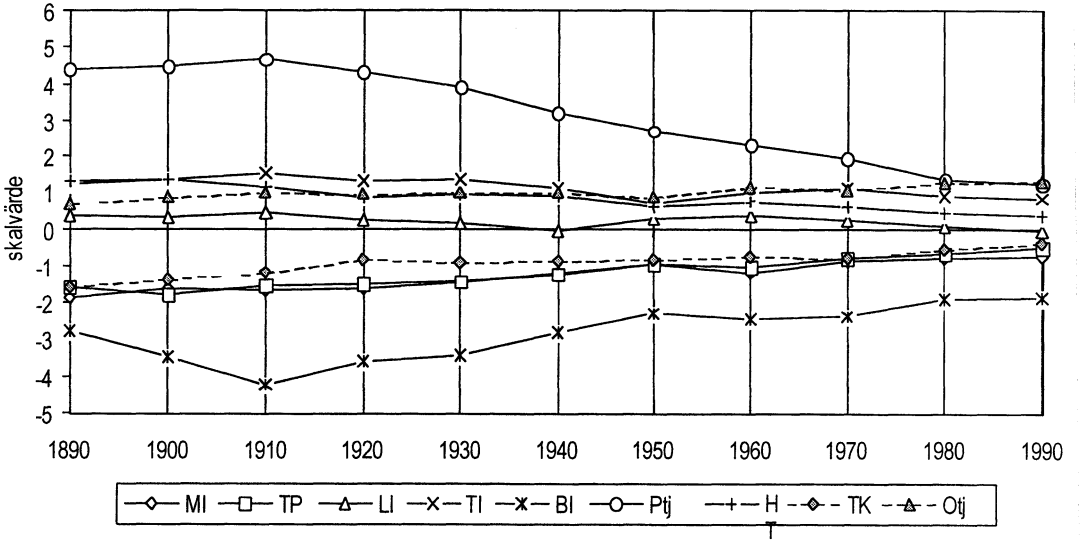

Not: MI=Maskin- och metallindustri; TP=Trä- och pappersindustri; LI=Livsmedelsindustri; TI=Textilindustri; BI= Bygg-och anläggningsindustri; Ptj= Personliga tjänster; H= Handel; TK=Transport och kommunikation; Otj=Offentliga tjänster

till det faktum att betydelsen av icke-manuell arbetskraft ökat under 1900-talet. Kvinnor i denna näringsgren är därför inte byggnadsarbetare utan sekreterare och administratörer. Män är dock fortfarande överrepresenterade i "bygg- och anläggningsteknisk industri" och "metall- och maskinteknisk industri", "trä- och pappersteknisk industri", "transport och kommunikation". Dessutom är kvinnor fortfarande överrepresenterade i "textilindustri", "personliga tjänster", "offentliga tjänster", och till viss del inom "handel". Livsmedelsindustrin verkar vara den enda näringsgrenen som är relativt könsintegrerad 1990. Det är emellertid värt att notera att "transport och kommunikation" har förändrats från att ha en manlig överrepresentation till att ha blivit i det närmast könsintegrerad. Det var fem gånger vanligare att män återfanns i denna kategori vid förra sekelskiftet. Handelsindustrin har å andra sidan förändrats från att vid förra sekelskiftet ha en kraftig överrepresentation av kvinnor till att vara mer könsintegrerat 1990.

Ovanstående analys visar därför att den svenska arbetsmarknaden generellt sett har blivit mindre könssegregerad avseende näringsgren sedan förra sekelskiftet. Kanske än mer överraskande är att merparten (65 procent) av den sammanlagda "könsintegreringen" på den svenska arbetsmarknaden under den studerade perioden ägde rum mellan 1920 och 1950. Denna reducering var till stor del en effekt av reduceringen av mäns relativa överrepresentation i "bygg- och anläggningsteknisk industri" och kvinnors relativa överrepresentation i "personliga tjänster". En andra dramatisk förändring som omfattade nästan alla näringsgrenar ägde rum mellan 1970 och 1980. Det är icke desto mindre viktigt att notera att den svenska arbetsmarknaden fortfarande är starkt könssegregerad. Dessutom döljer den aggregerade näringsgrensindelningen som används här en stor del av könssegregeringen på arbetsmarknaden. Påståendet att livsmedelsindustrin är relativt könsintegrerad skall därför inte tolkas som att män och kvinnor arbetar i samma fabriker eller att de skulle utföra samma typer av sysslor på sina arbetsplatser[31]. Det betyder endast att livsmedelsindustrin är relativt mera könsintegrerad än de andra näringsgrenarna som analyserats. De förändringar som presenterats här visar dock, trots analysens begränsningar, att nivån i den horisontella könssegregeringen på arbetsmarknaden har reducerats under 1900-talet.

Trender i den vertikala könssegregeringen 1890-1990

Könssegregering med avseende på näringsgren är som nämnts endast en dimension av könssegregeringen på arbetsmarknaden. Den belyser inte manlig/kvinnlig dominans på hierarkiska positioner. Teoretiskt sett skulle arbetsmarknaden kunna vara helt könsintegrerad med avseende på näringsgren trots en relativ överrepresentation av kvinnor i manuella yrken och en relativ underrepresentation bland tjänstemän och mer kvalificerade manuella arbeten. Detta är ett tämligen rimligt scenario givet det faktum att kvinnor underordnades på arbetsmarknaden i och med industrialiseringen samt att högre tjänstemannapositioner länge var stängda för kvinnor, framför allt inom offentlig sektor.

Syftet med följande analys är därför att studera förändringar i den relativa fördelningen av kvinnor och män i tre sociala positioner på arbetsmarknaden – manuella arbetare, icke-manuella arbetare samt professionella – mellan 1890 och 1990[32]. Analysen av vertikal könssegregering nedan följer samma mönster som analysen av horisontell könssegregering.

Första steget i denna analys är därför att studera i vilken utsträckning nivån i

den vertikala könssegregeringen på arbetsmarknaden har varierat över tid genom att anpassa en modell som kontrollerar för variationer över tid i arbetsmarknadens könsssammansättning (YS) och klasstrukturen (YC), samt antar noll-variation över tid i sambandet mellan kön och klass (SC) (se den konstanta segregeringsmodellen 3:2 i tabell 3)[33-34]. En perfekt anpassning av denna modell antyder att det inte har varit någon variation över tid i sambandet mellan kön och klass, givet förändringen i könssammansättning och klasstruktur. Av tabell 3 framgår att modellen för konstant segregering (modell 3:2) ger en rimligt god anpassning till data eftersom den bara felklassificerar 2,8 procent av cellerna. Detta antyder å ena sidan ett relativt stabilt samband mellan kön och klass mellan 1890 och 1990. Detta implicerar, precis som var fallet för den horisontell segregeringen, att den övergripande relativa fördelningen av män och kvinnor i de inkluderade klasserna var stabil mellan 1890 och 1990. Modellen ger emellertid inte en perfekt anpassning till data vilket å andra sidan indikerar en viss variation i nivån på könssegregeringen över tid.

Nästa steg är därför att närmare undersöka denna variation genom att estimera styrkan i sambandet mellan kön och klass över tid genom att använda estimaten i den mättade modellen[35]. Det resulterande indexet A presenteras i tabell 3 och skall, som noterats, tolkas som en faktor som indikerar avvikelsen från en perfekt könsintegrering i en genomsnittlig position för varje år. Index A visar att nivån i den vertikala könssegregeringen föll snabbt under 1900-talets första årtionden. Den var sedan relativt stabil mellan 1920 och 1960. Detta resultat stödjer den tidigare beskrivningen av trender i könssegregeringen. Olyckligtvis är det svårt att få fram jämförbara data för 1970 och 1980, och vi är därför tvungna att hoppa direkt från 1960 till 1990. En jämförelse mellan dessa två år indikerar en reducering i könssegregeringen liknande den i seklets första årtionden.

Trenden i den vertikala könssegregeringen verkar därför indikera en markerad reducering i könssegregeringen under 1900-talet. Index A ger dock ingen information om förändringarna inom var och en av dessa tre sociala positioner eftersom det endast mäter genomsnittliga avvikelser från perfekt integration. I figur 3 nedan presenteras därför den relativa över- eller underrepresentationen av kvinnor och män i kategorierna arbetare, tjänstemän och professionella mellan 1890 och 1990. Ett positivt estimat indikerar relativ kvinnlig överrepresentation och ett negativt estimat indikerar relativ kvinnlig underrepresentation. Alla esti-

TABELL 3 Förändringar i den vertikala könssegregeringen på den svenska arbetsmarknaden 1890-1990. Alla förvärvsarbetande över 15-års ålder

Log-linjära modeller					
Modell [a]	L^2	df	L^2/L^2_t	Δ	BIC[d]
3:1 villkorligt oberoende					
CY SY	102 727,0	18	100	6,1	+
3:2. konstant segregerings modell					
CY SY CS	30 004,0	16	29,2	2,8	+

Charles och Grusky index A (estimat från en mättad modell)[b]

	A
1890	1,03
1900	0,78
1910	0,55
1920	0,58
1930	0,58
1940	0,58
1950	0,58
1960	0,57
1970	-[c]
1980	-[c]
1990	0,38

Baserad på 3 670 992 viktade observationer

Not: C= social position; S = kön; Y = år

[a] *Huvudeffekter av C, S och Y är inkluderade i modellerna*

[b] *Log-estimat*

[c] *Det var inte möjligt att erhålla data för 1970 och 1980 jämförbar med data mellan 1890-1960. Dessa två tidpunkter är därför ej inkluderade i analysen.*

[d] *+ Indikerar ett positivt värde, vilket implicerar att en mättad modell är att föredra (jmf. Xie 1992).*

mat är relativa, vilket betyder att summan av estimaten för varje år är noll.

Av figur 3 framgår tydligt att kvinnor var relativt överrepresenterade bland manuella arbetare 1890 och 1900. Detta förklaras av den stora majoriteten kvinnor i okvalificerat hushållsarbete. Mer än 60 procent av alla förvärvsarbetande kvinnor utanför jordbruket arbetade som hembiträden 1890 (se tabell 1a). Reduceringen av kvinnors relativa överrepresentation i denna kategori förklaras till stor del av ökningen i antalet män i exempelvis metall- och maskinteknisk

industri och bygg- och anläggningsteknisk industri. Dessutom var kvinnor kraftigt underrepresenterade bland professionella 1890. Denna underrepresentation reducerades dock kraftigt under århundradets första årtionden, då exempelvis antalet kvinnliga lärare fortsatte att öka. Efter 1910 verkar dock kvinnors underrepresentation bland professionella i offentlig sektor ha varit relativt konstant, med undantag för en reduktion i underrepresentationen efter 1940. Kvinnor har varit relativt överrepresenterade bland icke-manuella arbetare under den studerade perioden. Denna kategori uppvisar den mest stabila trenden under 1900-talet. Analysen ovan indikerar sålunda att trenden i den vertikala könssegregeringen följer det mönster Wikander (1991) beskriver. Den vertikala könssegregeringen föll i och med att nya näringsgrenar växte fram under det tidiga 1900-talet, och var sedan relativt stabil fram till 1960. Dessutom har den professionella gruppen blivit mer könsintegrerad under 1900-talet, kvinnor är dock fortfarande i viss utsträckning relativt underrepresenterad i denna kategori. Den enda kategori i vilken kvinnors relativa överrepresentation varit mer eller mindre stabil under

FIGUR 3 Relativ under- och överrepresentation av kvinnor och män i tre sociala positioner 1890-1990. Alla förvärvsarbetande personer

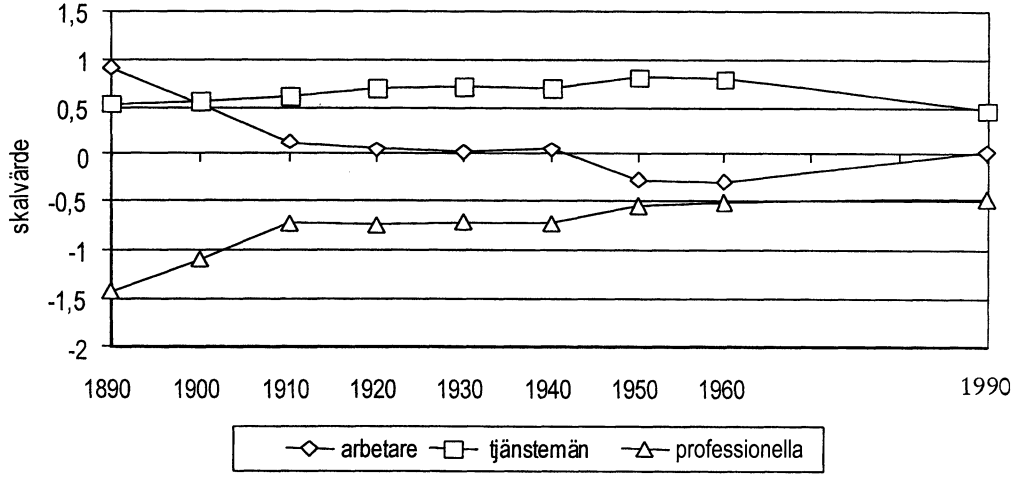

den studerade perioden är tjänstemän.

Sammanfattande diskussion

Detta kapitel har, i linje med tidigare studier, visat att kvinnor har varit anställda under hela 1900-talet, och att kvinnor har stärkt sin position på arbetsmarknaden. Århundradet skulle kunna delas i två delar vad gäller kvinnligt arbetsmarknadsdeltagande. Den första halvan kännetecknas av en stadig nedgång i kvinnors förvärvsarbetssdeltagande. Den andra halvan, efter 1960, kännetecknas i stället av en dramatisk uppgång i det kvinnliga förvärvsarbetssdeltagandet. Dessa tämligen dramatiska förändringar är naturligtvis relaterade till minst lika dramatiska strukturella förändringar av det svenska samhället i dess helhet.

Vid sekelskiftet 1900 var Sverige ett nyligen industrialiserat land med en stor landsbygdsbefolkning som till stor del var småbrukare, eller arbetare på små verkstäder. Urbaniseringen och jordbrukssektorns minskande betydelse reducerade kvinnors förvärvsarbetssdeltagande. Något tillspetsat kan man hävda att de tidigare bondfruarna initialt ersattes av hemmafruar. Sveriges hemmafruera nådde sin höjdpunkt under åren närmast efter andra världskriget runt 1950. Men i och med att den svenska ekonomin började expandera ökade åter arbetsmarknadens efterfrågan på kvinnor, och vid slutet av århundradet hade Sverige omvandlats till en fullt utvecklad service-ekonomi. Denna utveckling illustreras även av de vanligaste yrkena för kvinnor och män under perioden 1890 till 1990. Den betydelse som infrastruktur och industriell tillverkning fick under första hälften av 1900-talet visar sig till exempel i det ökande antalet män i metall- och maskinteknisk industri, bygg- och anläggningsteknisk industri och inom transportsektorn Förändringar i de tio vanligaste yrkena bland kvinnor beskriver däremot "tjänste"-sidan av samma utveckling. Vid förra sekelskiftet var Sverige ett ungt industrialiserat samhälle där de som hade råd med personliga tjänster såsom hushållstjänster köpte dessa på marknaden. Efterkrigstidens Sverige har emellertid, speciellt sedan 1960, utvecklats till ett samhälle som till stor del fördelar hushållstjänster via den offentliga sektorn.

Icke desto mindre representerar ovanstående utveckling ett fördelningsutfall, vilket betyder att det är ett resultat av förändringar i yrkesstrukturen och nivån på det kvinnliga arbetsmarknadsdeltagandet. Det övergripande syftet med denna artikel var emellertid att studera trender i den horisontella och vertikala könssegregeringen på den svenska arbetsmarknaden mellan 1890 och 1990. Sådana tren-

der mäts med fördel som den relativa fördelningen av kvinnor och män på arbetsmarknaden.

Den relativa horisontella könssegregeringen ökade under 1900-talets första årtionden. Segregeringsnivån har dock minskat stadigt sedan 1920, med undantag för en kort stagnationsperiod och marginell ökning under 1950- och 1960-talet. Sammantaget är därför den svenska arbetsmarknaden mindre horisontellt könssegregerad 1990 jämfört med 1890.

Trenden i den vertikala könssegregeringen följer till viss del ett annat mönster. Sambandet mellan kön och social position försvagades snabbt under 1900-talets första årtionden. Det var därefter oförändrat under en längre tid, men betydligt svagare 1990 än vid sekelskiftet 1900. Kvinnor var relativt överrepresenterade bland manuella arbetare och signifikant underrepresenterade bland professionella yrken 1890. Både manuella yrken och professionella har blivit relativt mer könsintegrerade 1990. Kvinnor är emellertid fortfarande underrepresenterade bland professionella yrken. Kvinnors relativa överrepresentation bland manuella arbetare vid förra sekelskiftet förklaras av den stora majoritet kvinnor som var anställda i okvalificerade hushållsyrken.

Sammantaget visar analyserna att den svenska arbetsmarknaden generellt blivit mindre könssegregerad, både horisontellt och vertikalt, sedan 1890. Den svenska arbetsmarknaden är dock fortfarande markant könssegregerad efter näringsgren såväl som yrke. Vidare gör de aggregerade näringsgrenskategorier som använts här att en stor del av den faktiska könssegregeringen döljs. Förändringarna som beskrivits är ändå av sådan magnitud att de med största sannolikhet skulle hålla för en analys av mer detaljerad data. Jag anser därför att det är möjligt att utifrån de ovan presenterade resultaten dra slutsatsen att den relativa nivån i könssegregering på den svenska arbetsmarknaden utanför jordbruket har minskat under 1900-talet.

Avslutningsvis är det intressant att notera att de mönster som beskrivits här har mycket gemensamt med de som rapporterats för USA (se Weeden 1998). Skillnaden består i den "backlash" i könsintegreringen 1960 som var starkare i USA jämfört med Sverige, och att en större andel av könssegregeringens reduktion för USA:s del sker under århundradets första del. Detta betyder att trots Sverges – i motsats till USA:s – alla ansträngningar att åstadkomma en könsneutral lagstiftning och fokusera mindre på kvinnor som fruar och mödrar (Sommestad 1997) så uppvisar de båda länderna liknande mönster och trender i nivåerna på den horisontella könssegregeringen.

Noter

Denna artikel bygger på kapitel 2 i min avhandling "Structured by Gender" se Nermo (1999). Jag vill framföra ett stort tack till Johan Fritzell och Lena Sommestad för kommentarer och synpunkter. Jag vill också tacka Magnus Bygren som har hjälpt mig med översättningen, och Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) som har finansierat studien.

[1] Denna beräkning är baserad på siffror erhållna ur tabell 24 i "Den sociala omgrupperingen i Sverige efter 1866" Carlsson (1968).

[2] För en mer utförlig diskussion om begreppen horisontell och vertikal segregering se Nermo (1999).

[3] Vid sekelskiftet var fabriksarbete för kvinnor i första hand en urban företeelse koncentrerad till de fyra största städerna Stockholm, Göteborg, Malmö och Norrköping. Fabriksarbete för män var däremot vanligare i glesbygden. Endast 40 procent av de manliga industriarbetarna återfinns i städer och köpingar. Motsvarande andel för kvinnor var mellan 60 och 70 procent (Karlsson 1996).

[4] Liknande argument framfördes i debatten kring kvinnor i offentlig anställning (se t.ex. Waldermarson 1996).

[5] Se Key (1900). Det bör tilläggas att Key dock ansåg att vissa kvinnor (bl.a. hon själv) borde ägna sig åt en karriär i den offentliga sfären. Hon ansåg dock inte att en kvinna kunde kombinera karriär med familj och barn.

[6] Denna lag hade lite inflytande på kvinnors lönearbete generellt sett, eftersom den berörde en liten grupp kvinnor. För en mer uttömmande översikt av debatten kring skyddslagstiftningen se Karlsson (1995).

[7] Lundgrens (1990) analys av kvinnor anställda inom postväsendet ger en liknande bild.

[8] Redan 1883 framlades en proposition om differentierade löner för manliga och kvinnliga folkskollärare. Förslaget röstades emellertid ned, och frågan om lönedifferentiering restes inte igen förrän vid sekelskiftet. Ett skäl till att frågan återkom var att antalet kvinnor i statlig tjänst hade ökat till en nivå där lönekostnaden blev ett problem (Waldermarson 1996).

[9] Detta förslag grundades delvis på ett uttalande av Professor Eli Heckscher. Han argumenterade för att män utförde ett bättre arbete än kvinnor både kvalitativt och kvantitativt. Mäns arbete skulle därmed alltid vara mer värdefullt än kvinnors arbete (Waldermarsson 1996).

[10] Kvinnoarbetskommittén Betänkande angående gift kvinnas förvärvsarbete SOU 1938:47. Sekreterare i kommittén var Alva Myrdal.

[11] För en översikt av diskussionerna inom den svenska arbetarrörelsen om kvinnors förvärvsarbetsdeltagande, se Hirdman (1998).

[12] Principen om lika lön för statsanställda antogs redan 1925.

[13] Kvinnor var utestängda från rättsväsendet fram till 1945, och från prästyrket fram till 1958 (Widerberg 1980).

[14] Bastalen för andelarna i figur 1 avser alla kvinnor i åldrarna 15 till 70. Anledningen är att befolkningstabellerna för vissa år endast publiceras i femårsklasser.

[15] För en mer uttömmande diskussion av problem förknippade med definitionen av gifta kvinnors förvärvsarbete i tidigare folkräkningar, se Nyberg (1989).

[16] Andelen hemmafruar hänför sig till 1991 och är baserad på gifta kvinnor mellan 20 och 65 i arbete utanför jordbruket. Data från levnadsnivåundersökningen (analysen ej presenterad)

[17] Se emellertid Carlsson (1968) och Wikander (1985).

[18] Denna analys är i stort sätt en replikation av Wikanders (1985) studie av förändringar i de tio vanligaste yrkena för kvinnor. Skillnaden är dock att denna analys fokuserar både män och kvinnor och under en längre tidsperiod.

[19] De data som presenteras här härstammar från de svenska folkräkningarna. Klassificeringen av yrken har dock förändrats genom åren. Det absoluta antalet män och kvinnor i olika yrken och näringsgrenar mellan 1890 och 1960 har därför hämtats från tabellerna: 5, 7-8, 10, 13-16, 19-25 i Carlsson (1968). De absoluta antalen för 1990 kommer från tabell 5 i SCB folk- och bostadsräkningen 1990 del 5 (Statistiska Centralbyrån 1992).

[20] Ett annat problem är att kontraktsarbeten som utfördes i hemmen indirekt utesluts eftersom kvinnor som utförde sådant arbete betraktades som hemmafruar i den officiella statistiken. Denna typ av extra-arbete var framförallt vanligt under första halvan av 1900-talet. Vidare var deltidsarbete uteslutet fram till 1960.

[21] För mer information om fördelar och nackdelar med olika mått på könssegregering se Nermo 1999.

[22] Alla modeller är specificerade i statistikprogrammet LEM. Programmet är gjort för log-linjära modeller och livsförloppsanalyser och är speciellt lämpligt för analyser med internt bortfall (för mer information se Vermunt 1997).

[23] Dessa nio kategorier inkluderar allt arbete utanför jordbrukssektorn på den svenska arbetsmarknaden, med undantag av de yrken som definierats som oklassificerade. Skälet till det senare är att det helt enkelt är omöjligt att tolka en trend i en oklassificerad kategori. Vidare förklarar antalet oklassificerade diskrepansen 1890, 1930, 1960 och 1990 mellan det totala antalet i anställning här (jfr tabell B i Appendix), och den motsvarande totalen i tabell 1a-b.

[24] Analysen av horisontell könssegregering är utförda med log-multiplikativa modeller applicerade på en tre-vägs matris med 198 celler: två kön (S), nio näringsgrenar (I) och elva år (Y).

[25] Den konstanta segregationsmodellen (2:2) ges av

$$F_{ijk} = \lambda \times \lambda^{S}_{i} \times \lambda^{I}_{j} \times \lambda^{Y}_{k} \times \lambda^{IY}_{jk} \times \lambda^{SY}_{ik} \times \lambda^{SI}_{ij}$$

där F_{ijk} är den förväntade cellfrekvensen i cell (*ijk*) med i=1,...,I (I= 2 kön), j=1,...,J (J=9, näringsgrenar), k=1...,K (K=9, år).

[26] Det positiva BIC-värdet i tabell 2 indikerar att en mättad modell fortfarande är ett bättre val avseende anpassning, jämfört med modell 2:1 (jfr. Xie 192).

[27-28] Index A ges av.

$$A=\exp\left\{\frac{1}{n}\sum_{j=1}^{n}\left[\ln\left(\frac{Fj}{Mj}\right)-\left(\frac{1}{n}\sum_{j=1}^{n}\ln\left(\frac{Fj}{Mj}\right)\right)\right]^2\right\}^{\frac{1}{2}}$$

Fj avser antalet kvinnor i näringsgren *j*, *Mj* avser antalet män i näringsgren *j*, *n* avser antalet näringsgrenar inkluderade I analysen.
Den stora skillnaden mellan detta index och tidigare index såsom dissimileringsindexet (D) är att det uppfyller det tidigare kriteriet att ge ett marginal oberoende mått på könssegregering. En nackdel är dock att det är mer svårtolkat än dissimileringsindexet. Det är dock inte fullt så komplicerat som det ser ut. A representerar standardavvikelsen i den loggade könskvoten, och skall där tolkas som den faktor med vilken män och kvinnor är överrepresenterade I den genomsnittliga näringsgrenen på arbetsmarknaden. För mer information om detta index se Charles och Grusky (1995) och Nermo (1999).

En mättad modell är vanligtvis inte substantiellt intressant. Den är dock troligtvis det bästa valet när man ska jämföra nivåer av könssegregering och segregeringsprofiler över tid (jfr. Charles & Grusky 1995). Den mättade modellen tillåter könssegregeringen att vara olika för olika år och antar ingen trend i denna variation. Estimaten återfinns i tabell 2D i appendix i Nermo (1999). Den mättade modellen ges av

$$F_{ijk} = \lambda \times \lambda^{S}_{i} \times \lambda^{I}_{j} \times \lambda^{Y}_{k} \times \lambda^{IY}_{jk} \times \lambda^{SY}_{ik} \times \lambda^{SI}_{ij} \times \lambda^{SIY}_{ijk}$$

där F*ijk* är den förväntade cellfrekvensen i cell (*ijk*) med *i*=1,..., I (I= 2 kön), *j*=1,...,J (J=9, näringsgrenar), and *k*=1...,K(K=11, år).

29 Denna tillfälliga "backlash" 1960 återfinns även i USA (se Weeden 1998).

30 Kvinnor var överrepresenterade inom "personliga tjänster" med faktorn 79,0 1890 (exp(4,37=79,0)), och med faktorn 3,4 1990 (exp(1.21)=3.4). Den kvinnliga överrepresentationen var m.a.o. nästan 24 gånger starkare 1890 jämfört med 1990.

31 Se t.ex. Baudes (1992) studie av könsarbetsdelningen inom den svenska livsmedelsindustrin.

32 Dessa tre kategorier är baserade på Carlssons (1968) klassificering för 1890 till 1960, samt för 1990 på den svenska folkräkningen (Statistiska Centralbyrån). Analysen innefattar endast anställda. Vidare är det inte möjligt att särskilja professionella i alla näringsgrenar före 1960. Kategorin "professionella" är därför begränsad till professionella och högre tjänstemän i offentlig tjänst. Data för varje år är viktat efter storleken på datamaterialet 1890. Vidare är tjänstemän därför också en heterogen kategori som innefattar alla tjänstemän, från kontorsbiträden till tjänstemän.

33-34 Den konstanta segregationsmodellen (3:2) ges av

$$F_{ijk} = \lambda \times \lambda^{S}_{i} \times \lambda^{C}_{j} \times \lambda^{Y}_{k} \times \lambda^{CY}_{jk} \times \lambda^{SY}_{ik} \times \lambda^{SC}_{ij}$$

där F*ijk* är den förväntade cellfrekvensen i cell (*ijk*) med *i*=1,...,I (I= 2 kön), *j*=1,...,J (J=3, klasser), *k*=1...,K (K=9, år).
Analysen är baserad på en trevägs matris med 54 celler innefattande två kön (S) tre klasser (C) och nio år (Y).

35 Den mättade modellen tillåter könssegregeringen att vara olika för olika år och antar ingen trend i denna variation. Estimaten återfinns i tabell 2E i appendix i Nermo (1999). Den mättade modellen ges av

$$F_{ijk} = \lambda \times \lambda^{S}_{i} \times \lambda^{C}_{j} \times \lambda^{Y}_{k} \times \lambda^{CY}_{jk} \times \lambda^{SY}_{ik} \times \lambda^{SC}_{ij} \times \lambda^{SCY}_{ijk}$$

där F*ijk* är den förväntade cellfrekvensen i cell (*ijk*) med *i*=1,..., I (I= 2 kön), *j*=1,...,J (J=3, klasser), and *k*=1...,K(K=9, år).

Referenser

Axelsson, C. (1992) *Hemmafrun som försvann. Övergången till lönearbete bland gifta kvinnor i Sverige 1968-1981*. Stockholm: Almquist and Wiksell International.

Baude, A. (1992) *Kvinnans plats på jobbet*. Stockholm: SNS (Studieförbundet

Näringsliv och samhälle) Arbetslivscentrum.
Carlsson, S. (1968) *Yrken och samhällsgrupper den sociala omgrupperingen i Sverige efter 1866.* Stockholm: Almqvist and Wiksell.
Charles, M. & Grusky, D. B. (1995) "Models for Describing the Underlying Structure of Sex Segregation." *American Journal of Sociology,* 100(4): 931-71.
Charles, M., & Grusky, D. B. (1998) "The Past, Present, and Future of Sex Segregation Methodology." *Demography*, 35(4): 497-504.
Erikson, R. & Goldthorpe J. H. (1992) *The Constant Flux.* Oxford: Clarendon Press.
Florin, C. (1990) *Kampen om katedern*, JÄMFO, Stockholm: Regeringskansliet.
Göransson, A. (1993) "Från hushåll och släkt till marknad och stat", s 133-167 i Furuhagen, B. (red) *Äventyret Sverige en ekonomisk och social historia.* Stockholm: Utbildningsradion Höganäs Bra böcker cop.
Hirdman, Y. (1998) *Med kluven tunga. LO och genusordningen.* Stockholm: Atlas.
Irlinger, I. (1990) *TCO och kvinnorna tidsperioden 1944-1974: studie av TCOs och SIFs arbetsmarknadspolitik och behandling av principen lika lön för lika arbete.* Uppsala: Uppsala Universitet.
Jonung, C. (1984) "Patterns of occupational segregation by sex in the labour market", s 44-68 i Schmid, G. & Weitzel, R. (red) *Sex discrimination and equal opportunity: The labour market and employment policy.* Berlin: WZB-Publications Wissenschaftszentrum.
Jonung, C. (1993) "Yrkessegregeringen på arbetsmarknaden." i *Kvinnors arbetsmarknad – återtågets årtionde.* DS 1993:8. Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
Karlsson, L. (1995) "The Beginning of a "Masculine Renaissance: The Debate on the 1909 Prohibition against Women's Night Work in Sweden", s 235-66 i Wikander, U. m. fl. (red) *Protecting Women: Labor Legislation in Europe, the United States, and Australia, 1880-1920.* Chicago: University of Illinois Press.
Karlsson, L. (1996) "Women Workers in Figures: A Picture of Swedish Industry 1863-1912." *Uppsala papers in economic history, Research Report* No. 40.
Kessler-Harris, A. (1982) *Out to Work. A History of Wage-Earning Women in*

the United States. Oxford: Oxford University Press.
Key, E. (1900) *Barnets århundrade*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
Liljeström, R., & Dahlström, E. (1981) *Arbetarkvinnor i hem-, arbets- och samhällsliv*. Stockholm: Tiden.
Lundgren, B. (1990) *Allmänhetens tjänare kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket*. Stockholm: Carlsson.
Meyersson, G. (1909) "Kvinnorna i industrin." *Centralförbundets för socialt arbete skriftserie,* No 17. Stockholm: Bokförlagsaktiebolaget Eos.
Nermo, M. (1996) "Occupational sex segregation in Sweden 1968-91." *Work and Occupations*, 23(3): 319-32.
Nermo, M. (1999) *Structured by Gender. Patterns of sex segregation in the Swedish labour market Historical and cross-national comparisons*. Institutet för social forsknings avhandlingsserie nr 41. Stockholm: Almquist och Wiksell.
Nyberg, A. (1989) *Tekniken – kvinnornas befriare? Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbetstid och förvärvsdeltagande 1930-talet - 1980-talet*. Linköping: Linköping Tema, Univ.
Nyberg, A. (1994) "The social construction of married women's labour-force participation: the case of Sweden in the twentieth century." *Continuity and change*, 9(1): 145-56.
Ohlander, A-S. (1996) "Det dubbla ansvaret: Svaghet och styrka i kvinnornas historia", s 235-54 i Östlin, P. m. fl. (red) *Kön och ohälsa: En antologi om könsskillnader ur ett folkhälsoperspektiv.* Lund: Studentlitteratur.
Pott-Buter, H. A. (1993) *Facts and fairy tales about female labor, family and fertility. A seven-country comparison, 1850-1990*. Amsterdam: Amsterdam Univ. Press cop.
Sommestad, L. (1992) *Från mejerska till mejerist en studie av mejeriyrkets maskuliniseringsprocess*. Lund: Arkiv.
Sommestad, L. (1997) "Welfare state attitudes to the male breadwinning system: The United States and Sweden in comparative perspective." *International Review of Social History*, 42 (supplement 5): 153-74.
SOU 1938:47. *Kvinnoarbetskommittén Betänkande angående gift kvinnas förvärvsarbete*. Stockholm.
Statistiska centralbyrån (1992) *Förvärvsarbetande och yrken*, SCB folk- och bostadsräkningen 1990 del 5.

Statistiska centralbyrån. *Statistisk årsbok 1910-1998.*

Svensson, L. (1990) "Arbete, löner och kön: En studie av befattningsstruktur och relativa löner i kontorsyrken vid mitten av 1930-talet". *Lund Papers in Economic History*, No. 3. Department of Economic History, Lund University.

Sundström, M. (1993) "The Growth in full-time work among Swedish women in the 1980s." *Acta Sociologica*, 36(2): 139-50.

Vermunt, J. K. (1997) *LEM: A general program for the analysis of categorical data*, Tilburg: Tilburg University.

Waldermarson, Y. (1996) "Kön, klass och statens finanser — en historia om statligt arbetsgivarskap och statsanställda kvinnor 1870-1925", s 111-244 i Kvarnström, L., Waldermarson, Y. och Åmark, K. (red) *I Statens tjänst: Statlig arbetsgivarpolitik och fackliga strategier 1870-1930.* Lund: Arkiv förlag.

Weeden, K. A. (1998) "Revisiting occupational sex segregation in the United States, 1910-1990: Results from a log-linear approach." *Demography*, 35: (4) 475-87.

Widerberg, K. (1980) *Kvinnor, klasser och lagar 1750-1980.* Stockholm: Liber förlag.

Wikander, U. (1985) "En skiss av kvinnoarbetet och dess villkor i Sverige 1915-1950, med fokus på arbetsdelningen mellan könen." i Karlsson, L., & Wikander, U. (red), *Kvinnoarbete och könssegregering i svensk industri 1870-1950: Tre uppsatser.* Uppsala papers in economic history, *Research Report* No. 9.

Wikander, U. (1991) *Delat arbete, delad makt. Om kvinnors underordning i och genom arbete: En historisk essä.* Uppsala: Uppsala Universitet.

Xie, Y. (1992) "The Log-Multiplicative Layer Effect Model for Comparing Mobility Tables." *American Sociological Review*, 57(3): 380-95.

Åberg, R. (1987) "Employment and Working Hours", s 78-101 i Erikson R., & Åberg, R. (red) *Welfare in Transition: A Survey of Living Conditions in Sweden 1968-1981.* Oxford: Clarendon Press.

Abstract

A hundred years of sex segregation in the Swedish labour market

Women have composed a substantial part of the Swedish labour force throughout the 20th century. This article provides a brief outline of some debates and processes that directly or indirectly affected women's labour force participation and the sexual division of labour in non-agricultural work during the 20th century. The overall purpose is to study trends in horizontal and vertical segregation by sex in the Swedish labour market between 1890 and 1990 using log-linear modelling. The results indicate that the level of horizontal segregation by sex increased the first decades of the 20th century, which to some extent contradicts earlier assertions that the level of sex segregation decreased as women entered new branches during the first decades of the 20th century. Nevertheless, the Swedish labour market is less markedly structured by sex in 1990 than it was in 1890. The trend in vertical sex segregation follows a slightly different pattern. The association between sex and class decreased rapidly during the first decades of the 20th century. It then remained unchanged for a long time, but was in 1990 much lower than in the beginning of the century.

Key words: sex segregation, labour market, labour force participation